

LJUDJE OB TERU VI

Pavle Merku

TERSKO NAREČJE

Spominu Frana Ramovša

Nikoli si ne bi upal posvečati svoja razmišljanja o narečju terskih Slovencev spominu vélikega učitelja, da ni bil Fran Ramovš ne samo znanstvenik, temveč tudi in predvsem človek. Spominjam se besed, ki jih je o beneških Slovencih povedal pri predavanjih in zasebnih razgovorih; te besede so izpričale njegovo ljubezen in skrb zanje; take ljubezni in skrbi nisem poslej opazil pri nikomer drugem v osrednji Sloveniji.

Ko hodim po Benečiji, predvsem po območju Tera, in poslušam petje ter pripovedovanje ljudi, me stalno spremlja misel na Ramovša, ki ni mogel osebno nikoli v te kraje. Mislim, koliko bi tu užival in koliko novega bi ugotovil in odkril.

Zato mu posvečam svoje preproste ugotovitve. Posvetilo pa naj nikogar ne zavede: nisem sposoben ne dodati ne jemati ničesar Ramovševemu opisu terskega narečja v Dialektologiji. Bolj ko spoznavam to narečje, bolj občudujem zadetost in jasnost Ramovševega opisa. Lahko le nanizam svoje vtise in misli, ki so prav toliko znanstvene, kolikor so lahko znanstvene misli in vtisi, ki jih rodi ljubezen.

* * *

Leksika, naglasi, fonetika, sintaksa, skoraj vse torej, kar ustvarja jezik, v terskem narečju, koleba. Da bi bil ta pojav omejen na kolebanje od kraja do kraja, bi bilo razumljivo spričo prehodne narave tega ozemlja, ki je — če ga primerjamo s povsem zaprto Rezijo in pretežno zaprtimi Nadiškimi dolinami — odprto in izpostavljeno vplivom obsoških govorov na vzhodu, furlanščini na zahodu in celo rezijanskemu narečju na severu, kolikor je prav dolina Tera naravni prehod med rezijansko Učjó in Furlanijo.

Toda kolebanje opažam tudi med ljudmi istega kraja in zelo pogostoma tudi pri istem človeku. Ker ne morem računati na natančni fonetični zapis besed, naj navedem le nekaj primerov:¹

énje (Č, P), *ánje* (P), *ínje* (B, P) = zdaj
šínje (S), *šenjé* (B) = še
nàs (B), *dónas* (P) = danes
grampír (S), *krempír* (S)

¹ Vsi primeri so izključno iz tekstov, ki sem jih sam posnel na trak in zapisal; pri razgovorih pa si zapišem vsak zanimiv izraz v poseben zvezek. V oklepaju navajam ime kraja, kjer sem slišal besedo. Za krajevna imena rabim naslednje kratice:

májhan (P), *méjhen* (P)
Mök (P), *Muk* (P, Z) = Nemec
prej (S), *pried* (S)
ne se naordán (B), *nieman tou láve* (B), *nieman prežént* (B), *ne se avizán* (Č), *ne deržín pámet* (O) = ne spominjam se
símpre (B), *nímer* (S) = vedno
ja si učnúu (S), *ja si začnúu* (S) = začel sem
voríti (B), *uvoríti* (B), *ćakjeráti* (splošno) = govoriti
si ćúu (S), *si ćóu* (B) = čul sem
tou Bárde (B), *tu Plestíšćah* (P)
mez (B), *me* (B), *miez* (P, Č), *mi* (Č) = med; *miez ni njívi je hodú* (P), *tuo smo vídali več mi njěmi* (Č)

Ob tem pojavu in ob drugih, ki jih bom še omenil, imam vtis, da živi ta dialekt v posebnem, zelo prožnem stanju, ki dopušča sožitje različnih besed ter izraznih načinov za isti pojem, različnih fonetičnih oblik ene in iste besede, različnih jezikovnih procesov in vplivov. Poleg prehodne narave vsega območja terskega narečja, ki sprejema ob robe vpliv sosednjih jezikov in narečij in jih potem kristalizira ter ohranja ob številnih avtohtonih oblikah in arhaizmih, je na nestalno podobo tega narečja lahko vplivalo tudi dejstvo, da je to narečje — izmed vseh slovenskih — bilo najmanj, skoraj nič, povezano na katero koli obliko knjižne uporabe. Rezijani imajo s svojimi rokopisnimi zbirkami pridig in tiskanimi katekizmi nekaj domačega knjižnega izročila, nadiški Slovenci so neposredno vezani na osrednje slovensko knjižno izročilo. Na območju terskega narečja je čedajski rokopis — nastal je v Černjei — osamljen pojav. O kaki domači tradiciji ni govora, o stikih z matičnim slovstvom prav tako ne. Dejansko je to edini slovenski dialekt, ki nima nikakega svojega pismenstva in nobene vezi z osrednjim slovstvenim izročilom.

Ob terskem dialektu imam stalno vtis, kot da je prazgodovinski relikv: zanj ni bilo Trubarja, ni bilo nikakega domačega Drabosnjaka, Kuzmicsa, rezijanskega pridigarja. Ne šola ne cerkev nista normativno vplivali na rabo tega dialekta: slovenskih šol ni bilo v vsej Benečiji nikoli; domačih duhovnikov so vse beneške dolinice — od Rezije mimo Tera do Nadiže — dale izredno veliko, a so vsi, mimo preredkih izjem, v misijonih. Na vsem območju terskega dialekta živita danes menda le dva duhovnika, ki lahko govorita s farani po domače. Zanimivo bi bilo raziskovati, koliko domačih duhovnikov je opravljalo dušnopastirsko službo v domačem kraju v preteklosti. V Teru niso ljudje nikoli brali slovenskih časopisov in knjig. Zato je to narečje — edino med slovenskimi — ohranilo fluktuirajočo podobo, pri kateri lahko živijo ena ob drugi različne fonetične, leksikalne in sintaktične inačice; okamenine in

B = Bárdo

Č = Černjéa

D = Dóbje, černjejski zaselek

N = Njívica

O = Orénjená, černjejski zaselek

P = Plestíšća

S = Sedlíšća

Z = Zavárh

Vsi posnetki so etnografske narave; nisem imel priložnosti raziskovati jezikovna vprašanja in iskati jezikoslovno zanimivo gradivo.

neologizmi; pristni slovenski izrazi in furlanske, italijanske in redke nemške tujke.

Ali smemo domnevati, da so tako fluktuirajočo podobo poznala v preteklosti tudi nekatera druga slovenska narečja, preden so knjižna tradicija, šola, cerkev začele normativno vplivati na rabo jezika in posredno tudi na rabo dialekta? Mislim, da te možnosti ne moremo izključiti.

* * *

Tu slišiš oblike, ki so ti znane iz Trubarjevih knjig: *vom* (P) = vam, *óli* (P) = ali.

Tu slišiš besede, ki jih ne poznaš od drugih dialektov in jih zaman iščeš v Pleteršniku ali v Slovenskem pravopisu: lepe, pristne, žive slovenske besede:

boávi (B, S) = božji

dojé (Č) = prsi, dojke

lástouje (B) = ime ozvezdja, gostosevci, po katerem so zaznavali nočni čas; *to že ustálo lástouje, to ma ité spat* (B)

módar (N) = regrat

povodica (N, Č) = povodna žena

skákja (Z) = kobilica; v Reziji: *skákaj*

smejálca (Z) = smešnica

stolíčje (P) = stolice; *posedéli smo u stolíčje* (P)

únder (P) = kjer, iz: onde + že

Tu slišiš znane slovenske besede s povsem izvirnim pomenom:

lažnica (O) = laž

svećenik (P) = soha, a tudi: svetnik

zbotrić (N, Č) = jazbec, poleg *jázbac* (Č)

kárhati (B, S) = gristi; *ja e kárhan, ukárha dan jábuk* (B); *kárhat čóu-ret mu* (S)

poklépati se (S) = poročiti se, poleg *poručiti se* (S)

svi'eti zakli'ep (S) = zakon

prepovi'edati (Č) = zagovarjati

spi'eti (S) = moliti; *spi'eti rožár* (splošno)

ún dán (B) = pojutrišnjem

Tu slišiš idiotizme in arhaizme, ki jih Pleteršnik sicer navaja, a so redki:

berárnja (P) = bera, kakor v obsoških dialektih

gelíti (P) = peti v cerkvi, kakor v Tolminu

kuj (splošno) = le, samo

naáte (S) = pustiti

zabáva (S) = zapreka

ženítke (P, Z); enako v Reziji

Končno sem slišal besede, katerih izvora si ne znam pojasniti:

oščepáti (S) = ozdraviti

ran (Z, S) = kakor; *ran dan medvéd* (Z), *ran dan smieh* (S)

ščúkulić (Č) = ?; glej Sodobnost 1968, str. 1160

* * *

Raba števnikov v černejsem govoru je privedla — ali rajši zavedla — Artura Cronia do ugotovitve, »che il dialetto di Cergneu presenta o tradisce alcune caratteristiche proprie dei parlari in fase di estinzione«;² rajni predavatelj srbohrvaščine na padovanski univerzi je namreč na podlagi disertacije Niccolòja Persicija »Il dialetto di Cergneu«³ in povsem verjetno brez osebnega poznavanja razmer trdil, da rabijo v Černej slovenske števnike do deset, od enajst naprej pa da rabijo furlanske števnike. Osebnost sem v poslednjih dveh letih ugotovil, da je tako stanje v glavnem značilno za samo dolino Tera, kjer rabijo pretežno furlanske števnike od enajst naprej ob redkejši rabi slovenskih števnikov:

<i>dan, dna</i>	<i>te párví</i>
<i>dva, dvije</i>	<i>sekónde, te drúe</i>
<i>tri</i>	<i>trénči</i>
<i>čétiri, četíre</i>	<i>quárte, te četírni</i>
<i>pet</i>	<i>te quínte</i>
<i>šest</i>	<i>te šéste</i>
<i>sédan</i>	<i>te sédmi</i>
<i>ósan</i>	<i>te ósmi</i>
<i>dévat</i>	
<i>désat</i>	

naprej po furlansko: *ùndis, dòdis* itd. (B)

Prav v Černej, in sicer v zaselku *Dóbjú* sem pred nedavnim ugotovil, da rabijo za ednice in desetice skoraj izključno slovenske števnike: edina izjema je 20. Zanj stalno rabijo izraz *vinć*, to je furlanski *vinc'*. Šteli in razložili so mi takole:

dan, dwa, tri, štíri, pet, šest, sédan, uósan, dévat, désat; dwádesét su vinć, tridesét, štíridesét, pédesét, cent je bo sto, dan mijár. (D)⁴

Tudi v černejsem zaselku *Orénjená* sem slišal v živi rabi števnik *dvádesét*. V *Plestišćah*, kjer se govor približuje obsoškim dialektom, rabijo gladko vse slovenske števnike ob furlanskih; npr. *tíje, dvjénujtridesetu*.

² Arturo Cronia, *Contributi alla dialettologia slovena*, v: Slavistična revija, III, 3—4, Ljubljana 1950, str. 322.

³ Padova, 1946; glej op. cit., str. 321.

⁴ Razlago *dwádesét su vinć* je tolmačiti: za 20 rabimo le izraz *vinć*. *Dwádesét* je po mojem analogična tvorba po *tridesét* itd. in je bržkone nastala v poslednjem času ali celo le iz trenutne potrebe po sporazumevanju. Razlago *cent je bo sto* je tolmačiti: za izraz *cent*, ki ga rabimo danes, smo do nedavna rabili *sto*. *Mijár* je furlanski *mijár* = 1000.

Zaman sem po vsem območju terskega narečja iskal okamenino *dvarédi*, ki so jo tod rabili za 20 še kakih sedemdeset let tega, kakor izpričujejo zapisi Baudouina de Courtenaya. Rezija je ohranila ostanke nekdanjega štetja na redi do danes; tudi v Reziji sicer slišiš dandanes skoraj izključno furlanske števnike, toda če pobaraš stare in mlade, ti bojo povedali tudi stare števnike. Tako sem lani slišal *un po Líščacih: štrédi in paterdú* za 40 in 50, *tana Učji* pa obliki *štrédi* in *paterdúw*. Od 60 naprej pa rabijo Rezijani vigezimalno štetje: 60 = *tríkrat dwújsti*, 70 = *tríkrat dwújsti anu dësät*, 80 = *štírikrat dwújsti*, 90 = *štírikrat dwújsti anu dësät*.

Edini primer štetja na redi v terskem narečju je bil močno osamljen v sicer urejenem sistemu poimenovanja desetec, zato je razumljivo, da ga je najlaže izpodrinil furlanski izraz; saj so pri izmenjavah in trgovskih stikih imeli prebivavci terskega območja in Rezije več kot tisoč let predvsem opravka s Furlani.

* * *

Koliko tujk sploh rabijo terski Slovenci? In kakšne so? Najmanj sem našel nemških besed:

cajt (D)
lór (S) = žleb
nímer, ni'emer (P) = vedno
ófrati (B)
pírnahti (B) = epifanija
požénati (Č)

Največ pa je, seveda, furlanskih. Pri večini romanskih tujk v tem narečju je tudi laiku lahko razumeti, da ima opraviti s furlansko in ne z italijansko besedo. V mnogih primerih pa bi le odličen poznavavec furlanskih dialektov, posebno obrobni govora, ki mejijo z območjem terskega narečja, mogel ugotoviti furlanski oziroma italijanski izvir besede ali še težje razumljive primere kontaminacije.

Furlanske tujke v terskem narečju označujejo največkrat družinske člane, dele hiše, kmečka opravila ali orodje, živali in rastline, manj drugo. Vendar velja spet pripomniti, da so le nekatere v splošni rabi, druge so tu in tam, krajevno ali individualno omejeno, v rabi poleg domačih izrazov. Naj sledi nekaj primerov:

ájer (B), frl. *àjar*, *àer*⁵ = zrak
amandís (B), frl. *a madíns* = božični večer⁶
batúda (S), frl. *batùde* = pinjeno mleko

⁵ Vse furlanske besede po: Il nuovo Pirona, vocabolario friulano, 2ª edizione, Società filologica friulana, Udine 1967.

⁶ Za to razlago se zahvaljujem prof. Giovanniju Battistu Pellegriniju s padovanske univerze. Prim.: »*Madíns*, ... Di solito adoperasi solo per Mattutino che si recita la notte di Natale: *Ancie s'al nevee cheste gnot, volm lá a madíns*.« (Tudi če bo snežilo nocoj, bomo šli k jutranjicam.) Il nuovo Pirona, str. 545.

- bokón* (B, N), frl. *balcòn* = okno, toda pred kakimi petdesetimi leti še *ókno*
- čandír* (B), frl. *cialdir* = kotel
- čantáti* (splošno), frl. *ciantá* = peti
- čakjeráti* (splošno), frl. *ciacará* = govoriti
- čendi'ela* (P), frl. *ciandèle* = sveča
- četát* (S, Č), frl. *citât* = mesto
- faméj* (S), frl. *famèi* = hlapec
- faméja* (S), frl. *famèe* = družina
- konjáda* (B), frl. *cugnàde* = svakinja
- kouvjárt* (B), frl. *cuviàrt* = streha
- lípera* (Č), frl. *lipare* = gad
- lombréna* (Č), frl. *lombrène* = dežnik
- kanáa, kanája* (splošno), frl. *canài* = otrok
- mulát* (B), frl. *mulât* = fant, s peyorativnim prizvokom
- mi'edih* (S), frl. *mièdi* = zdravnik
- Páska* (B), frl. *Pàsca, Pàsche* = velika noč
- parecáti, parecúwati* (S), frl. *pareciâ* = pripraviti, pripravljati
- pleván* (S), frl. *plevàn* = plebanus, župnik
- país* (B, S), frl. *país* = vas, poleg *wás* (P, D, O)
- panu'ola* (P), frl. *panóle* = koruzni storž
- páskul* (Č), frl. *pàscul* = paša
- rožár* (splošno), frl. *rosàri* = rožni venec
- rendžáti* (S), frl. *arangiàsi* = pomagati se
- símpre* (B), frl. *sìmpri* = vedno
- smertéreh* (P), frl. *simitiéri* = pokopališče
- tèmp* (P), frl. *tièmp, timp* = vreme, čas
- točáti* (S), frl. *tociâ* = zgoditi se, prizadeti
- trucigáti* (Č), frl. *stuzziçâ* = dražiti
- vizitáti* (B), frl. *visitâ* = obiskati

Primer dvojnega izposojanja je *část* (P) = kašča. Zaradi tipične furlanske palatalizacije *ka* v *ča*, *ča* je to očitno izposojenka iz furlanščine *ciàst*; ta pa je izposojenka iz obsoške slovenščine: *kášt* (Tolmin) = kašča.

* * *

Italijanske besede so, vsaj v preteklosti, prodrle v tersko narečje največ skozi cerkev. Naj navedem dva zanimiva teksta, dve ljudski molitvi, ki sem ju zapisal pred dvema letoma *tou Bárde*. Prva je priporočilo Mariji:

Svéta Marija saj benedéta
ja e ófram mo sárce
ne oracijón ospóda Bóu,
Svéti Mariji,
smilite se čéz-nas,
pokažite nan pot,
ke morímo to dóro stortè,
to dóro operáti
e deléc deléc tému slábemu ubežáti.

Tudi rezijansko narečje pozna italijanska izraza *banadín* in *mualadín*, to je »benedetto« in »maledetto«, blagoslovljen in preklet, toda s slovensko deležniško končnico. Terska molitev, ki mi jo je povedala *Kambulésa*, rabi kar nespremenjen italijanski deležnik. Poleg splošno rabljenega *oracjón* imamo tu še italijanski glagol »operare«, delati, s slovensko nedoločniško končnico v izrazu *to dóro operáti* ob slovenskem *to dóro stortè*.

Se zanimivejša je molitev, ki mi jo je *Kambulésa* povedala delno v italijanščini, delno v slovenščini; otroci da so jo stalno molili pred davnimi leti:

Io vado a letto
con l'angelo profetta, (sic!)
con l'angelo di Dio,
con san Bartolomío,
con dodici apostoli,
con quattro confessori,
la Madre del Signore,
svetá Marija rózica
na hódi protedžúć,
húdi Júdi nu redu,
valíke kríže no nesú
jánu jánu svéta Máti
jánu jánu svéti Sin.⁷

Poleg italijanskega dela molitvice imamo tu še italijanski glagol »proteggere«, varovati, s slovensko deležniško končnico: *protedžúć*. *Kambulesa* mi je povedala tudi parodijo te molitvice, v kateri so otroci nadomeščali deležnik *protedžúć* z izrazom *pedadúć*; nedoločnik k temu deležniku naj bi se glasil *pedadáti* in naj bi nastal po italijanskem samostalniku »pedata«, brca.

Še več je italijanskih tujk v molitvenih besedilih, ki sem jih pred dvema letoma objavil v *Zalivu*.⁸ Posebno zanimiva je primerjava dveh tekstov, ki mi jih je povedala *tou Sedlišćah* gospa Assunta Molaro, po domače *Cókja*, rojena 1891. *tou Bárde*; v molitvi je v štirih tiskanih vrsticah šest italijanskih tujk (*santísim, benedicjón, liberájte, dizgrácjaj, malatij, improvíze*) to je približno četrtnina, to je 25 % vseh besed, in ena nemška tujka (*žénite*). V basni o medvedu in ovci je v sedmih tiskanih vrsticah le pet italijanskih tujk, kar predstavlja približno 7 % vseh besed: *óršo* poleg *medvéd, u se sticóu, ma, semái, ma ben, o se usticóu*. Če primerjamo molitvene tekste z vsemi drugimi besedili, kar

⁷ V zvezi z italijanskimi stihmi te molitve prim.: Giuseppe Radole, *Orazioni come filastrocche*, v: *Pagine istriane*, 1967, str. 79–99; gl. tekst št. 4, A–F.

Stiha *húdi Júdi nu redu, valíke kríže no nesú* sta odlomek iz Zlatega očenaša; ista dva stiha v skoraj enaki obliki sta tudi v daljšem besedilu Zlatega očenaša, ki sem ga posnel lani v Križu pri Trstu. Odtod moja gotovost, da je treba tudi v barskem tekstu bradi *Júdi* in ne morebiti *júdi, júdje*.

⁸ *Zaliv*, Trst 1967, str. 139 in 140. K italijanskim svetniškim imenom z epitetom »santo« so terski Slovenci in Rezijani dodali še slovenski pridevek: *svéti Siodzřef* (B), *svéti Santantóne* (B), *svéti Sanvalentín* (B), *svéti Sintantúnišić* (Učjá), *svéti Sintiláwdić* (Učjá).

sem jih doslej posnel po vsem območju terskega narečja, se razmerje ne spremeni bistveno.

Ti podatki in ta primerjava dajo slutiti, koliko je prav uradni jezik cerkve širil italijanske tujke med terske Slovence, ki drugače znajo pripovedovati preproste stvari v dovolj čistem narečju.

Poleg cerkve je veliko italijanskih besed prispevala terskemu narečju v novejšem času sodobna tehnična civilizacija z birokracijo vred. Obstal sem ob nedoločniku *telefonāti* (S), ki dokazuje — v nasprotju s Cronievo domnevo — kako živ in tvoren je ta dialekt še danes, in to celo v pasu, ki je najbolj izpostavljen furlanizaciji. Narečje namreč asimilira tujke in jih prilagaja, s tem da nadomešča v njih tuje končnice z domačimi. Ta *telefonāti* mi je vsekakor bolj pri srcu od vsakdanjega našega telefonirati, ki dokazuje, koliko je bila knjižna slovenščina v komaj minulih časih odvisna od nemščine.

* * *

Razmišljanja o tujkah v terskem narečju lahko strnem v dve ugotovitvi.

Število furlanskih izrazov v terskem narečju anti ni dosti večje od števila slovenskih besed v furlanščini;⁹ to medsebojno izposojevanje je povsem umljivo pri sosedih, ki sta živela v enakih gospodarskih okoliščinah in v enaki izolaciji od uradnega jezika države in cerkve.

Število italijanskih tujk je v terskem narečju nedvomno visoko. V večini primerov gre za nove pojme in dejstva, za katere si je težko predstavljati, da bi mogli terski Slovenci rabiti domači ali furlanski izraz. Kljub temu je tersko narečje predvsem pristno starinsko slovensko narečje, ki mu je izolacija ohranila kmečko pristnost. Terski Slovenci govorijo mnogo čisteje od večine tržaških Slovencev, ki iz lagodnosti govorijo v mešani slovensko-italijanski spakedranščini. Izolacija je tudi obvarovala tersko slovenščino pred tipičnimi pojavi jezikovne evolucije v osrednji Sloveniji: pred birokratsko jugoslovanščino ljubljanskih časopisov in kozmopolitizmom današnjega gospodarskega žar-gona.

* * *

Ob besedišču sem se ustavil tako dolgo, ker je ob takem gradivu laže izluščiti zanimivosti za nestrokovno publikacijo. A naj navedem nekaj zanimivosti tudi s področja morfologije in sintakse.

Fonetične in morfološke značilnosti terskega dialektja je sicer takó izčrpno obdelal Ramovš, da dejansko ni kaj dodati. Vendar menim, da utegnejo nekatere drobtinice koristiti popolnejšemu poznavanju tega lepega dialektja.

Pri števniku dva in kazalnem zaimku v množinski obliki sem naletel nekajkrat na oblike *dvázi* (P) in *tí'ezí* (P), *tí'eží* (S). Analogija po *drúzi*?

Mimogrede naj zabeležim številne kontrakcije, posebno zaradi one-mitve glasu g: *pri njómu sárcu* (P), *ónj* (Č); prislove brez končnega -j:

⁹ Prim.: Giuseppe Marchetti, *Lineamenti di grammatica friulana*, 2^a edizione, Società filologica friulana, Udine 1967, str. 41—44.

sáda, táda (splošno), *zúda* (Č); in produkte druge palatalizacije: *na dóuzju* (B), *po patu'oce* (P).

Na področju sintakse naj omenim rabo deležnika na -č, ki trdno kljubuje času po vsem območju Tera kakor tudi v Rezij, verjetno zaradi analogne rabe »gerundia« v furlanščini:

e on se stufóu cákoč ta-pár-ònju (S), naveličal se je čakati pri ognju
na hódi protedžúč (B), hodi in varuje
za íti se sračóč ta-miz-kunéte (Z), da bi se šel usrat med vzpetine
bo vídeu te prvi sónce ustájoč (P), bo prvi videl sonce vstati

Zanimiva je tudi pestra raba predlogov v zvezi s krajevnimi imeni. Predloga »v« in »na« (včasih tudi drugi, glej gori: *ta-miz-kunéte*) sta vedno ojačana s *ta-*: *živín tóu Bárde, Sedlišáh, Téru, Múzcu; tu Plestí-šáh; tana Njívici; tou Bríju* ali *tana Bríju* k imenovalniku *Bri'eh*. Poleg teh dveh predlogov je slišati razmeroma pogosto druge, predvsem neprave predloge *or* in *dou, do*: *or Subíde* (Č), *me Šcalírja* (B).

Glagolu grem sledi pisana in v pomenu skrajno niansirana kopica predlogov: *e ren tou Bárdo, cóu Sedlišća, dóu Ter* če grem od Barda, ki leži više v hribu, *oré u Ter* če grem od Njivice, ki leži za spoznanje niže; in še naprej: *e ren un Zavárh, oré u Múzac, tana Njívico, dou Njivico* če prihajam od Barda, *če Podbárdo, cóu Bri'eh*.

Pri odhajanju je v rabi skoraj izključno predlog »od«: *e ren, hódin, si paršóu od Bárda, Sedlišć, Terá, Zavárho, Njívico, Brija; toda ta-s Karnáhte* (P).

* * *

Zelo pogostoma sem v teh letih vzel v roke terske tekste, ki jih je v letih 1873 in 1901 zapisal Jan Baudouin de Courtenay. Ko sem jih bral in primerjal s teksti, ki sem jih sam zapisal v vaseh *Bárdo, Sedlišća, Njívica, Podbárdo, Plestíšća, Černjéa* (v zaselku *Láze*), in z izrazi, ki sem si jih zabeležil še v vaseh *Tér, Zavárh, Vizónt* in v črnjejskih zaselkih *Dóbje* in *Orénjena*, sem sicer moral predvsem ugotoviti soglasnost oblik ter izraznih načinov. Vendar sem zelo pogostoma imel vtis, da se je v času sedemdesetih let, ki loči Courtenayeve zapise od mojih, marsikaj spremenilo: očitno je treba upoštevati naravno evolucijo tega dialekta, na katero so lahko vplivali tudi zunanji dogodki, ki so sicer — verjetno veliko bolj — vplivali na razvoj slovenskih dialektov in govorov na Tržaškem in Goriškem. Vtis sem imel — kajpak ne more to danes biti nič več kot vtis, slutnja — da je ta razvoj zelo zanimiv in bi se ga splačalo dodobra proučiti; saj bo ta študij nedvomno pokazal nove in tehtnejše dokaze za tvornost in življenjskost tega dragocenega dialekta.

Zato bi bilo potrebno analizirati vse tekste Baudouina de Courtenaya na eni strani, na drugi pa vseh 110 tekstov, ki jih je v letih 1940 in 1941 zapisal Milko Matičetov na desnem bregu Tera, in vse tekste, ki sem jih sam zapisal pretežno na levem bregu Tera. K tej analizi bi morali seveda pritegniti tudi drobce, ki jih je zapisal Rihard Orel, objavljene in neobjavljene pesmi ljudskega pesnika Pietra Negra od *Zavárho*¹⁰ in kar je še takega gradiva.

¹⁰ Glej: Slovenski etnograf 1948, str. 65—71.

(Negro ne razume knjižne slovenščine, ničesar ni v slovenščini bral. A ima tak posluš za jezik, da mu ga lahko marsikdo zavida. Krateg obisk pri njem mi je bil v tehtno zadoščenje. Skoraj vse oblike od Zavarha v tem sestavku so iz njegovih ust. In v njegovih pesmih bi lahko našli še marsikaj vrednega.)

Hkrati bo taka analiza pokazala vrsto novih problemov, praktičnih in znanstvenih, od katerih je eden tehtnejših normiranje v pisavi krajevnih imen iz vse Benečije, a posebno iz območja terskega narečja.

* * *

Ne nazadnje je pričakovati od vseh, ki jim je pri srcu rast slovenske kulture, da pritegnejo območje Tera k svojemu opazovanju in študiju. Zato naj sklenem pisanje o Ljudeh ob Teru z željo, da bi njihova sočna in bogata govorica ne ostala vekomaj pepelka.

ERRATA CORRIGE K SODOBNOSTI, XVI/12:

- str. 1253, v. 9 *želi'ez.č* popravi v *želi'ez.*
- str. 1255, v. 1 *velíko, téžko* popravi v *velíko téžko*
- str. 1255, v. 2 *nesló usó* popravi v *nesló, usó*
- str. 1255, v. 6 *zloudej* popravi v *zluodej*
- str. 1255, v. 11 300 mm popravi v 3000 mm
- str. 1255, v. 16 *tu v Plestíšćah* popravi v *tu Plestíšćah*
- str. 1256, v. 2 *íasnuo* popravi v *jásnuo*
- str. 1256, v. 21 *Jóvanž* popravi v *Jovánž*

KRONIKA

LIKOVNA UMETNOST

RETROSPEKTIVA MARIJA PREGLJA

Posmrtna retrospektiva Marija Preglja ne pomeni za našo kulturno sredino le nadpovprečno likovno manifestacijo, marveč v več pogledih pravo presenečenje. Tudi najboljši poznavavci Pregljevega dela so se namreč srečali z množico neznanih del, ki vse doslej niso bila razstavljena. In to ne morebiti manj pomembnih študij ali poluspešnih slikarjevih poiskusov, ampak s presenetljivo kvalitetnimi dosežki. Tako še

nismo imeli prilike videti vrste slikarjevih litografij, ki nam odpirajo nove poglede na Pregljeva iskanja v tej tehniki. Dosedaj smo njegovo grafično delo šteli za tesno povezano z njegovimi stvaritvami v slikarstvu. Tudi veliki listi litografij, ki jih je razstavil na zadnji razstavi v Mestni galeriji l. 1965, so nas potrjevali v misli, da je bila Preglju grafika predvsem likovno idejni zapis za poznejša olja. Nekaj izredno uspešnih listov na tej retrospektivi (»Strah«, »Glava«,) pa nas sili, da korigiramo pre nagljeno oceno, saj pomenijo tako po